

לשוננו לעם

עורכים: ע' איתן ומ' מדן

כרך כג, תשל"ב

האקדמיה ללשון העברית
מוגן בזכויות יוצרים

מחיי המלים

קטן. ירחון

במאמרו 'המלחמה על המרחיבים', שנתפרסם ב'הצבי'
מפני אייר תרנ"ח מתפלמס א' בן-יהודה עם מ"ל לילינבלום.
בין השאר פותב בן-יהודה:

ראשית חטאת מצא האדון לילנבלום בהמלים המיוחדות:
שעון, עתון, ירחון, וכר. לא כל המלים האלה לי הן: שעון
חדשה רי"מ פינס, ירחון-הסופר הצעיר, באמת רך בשנים
ואב בחכמה, יוסף קלרזנר.

ב'השלח' תרנ"ז נתפרסם מאמרו של ד"ר יוסף קלחנר
'מרחיבי השפה ומתנגדיהם'. שם, בעמ' 539, פותב קלחנר
בדברו על חידושי לשון:

או "ירחון" שהצעתי אני לפני שלש שנים וכעת כבר
התאזרחה בספרותנו...

ואמנם שלוש שנים לפני כן החל להופיע:

ממזרח וממערב

ירחון לחכמה ולספרות

העורך: ראובן בן מרדכי בריינין

שנה ראשונה

וייען

שנת תרנ"ד לפ"ק

והמאמר הראשי פותח במלה ירחוננו. השער כנ"ל גם
בחוב' ב', אבל מחוב' ג' נכתב מאסף במקום ירחון. העורך
לא יכול עוד לעמוד במה שהשם ירחון מחייבו. אפשר
שמלכתחילה השתמש בריינין במלה ירחון רק מפני חדשנותה.

ראה גם מה שכתבתי על ירחון בחוברתי 'לשון בתחייתה'
עמ' כ' ול"ה.

ק"ז. פ ח ח

ב'מבוא לכל תורת הטבע מאת יחיאל מיכל פינס, פרק
ראשון', שנתפרסם ב'חבצלת' מב' שבט תרנ"ו, נאמר בין השאר:
ומה יעשה היוצר אם נעלם ממנו תכונת החמר אשר
ממנו יעשה הכלי, ומה יפעל הפחח אם נסתרו ממנו משפטי
הבדיל ולא ידע כי ימס באש ורתח פח אל פח.
ובהערה למלת הפחח:

העושה מלאכה בפחי ברזל.

בלוח ארץ ישראל (שערך לונץ) לשנת התר"ס, ירושלם
תרנ"ט, עמ' 133, ב'ספירה מדויקה מיושבי הכפר פקיעין
נוכרת משפחת ארנוואץ, שפרנסתם פחח.

ק"ח. מחלבה

ב'המליץ' כ' אלול תרנ"ג כותב בית הלוי במדור 'באה"ק'
(בארץ הקודש) על היוקר בארץ:

סבת היוקר: החלב והגבינה של הערביים הלא אסורים
לנו. בחמאה נהגו להתיר, אבל הנפש היפה תמאס בה
(והוא הדין בחלב וגבינה וכותח), מפני שהפלחים אינם
מדקדקים בהנקיון. לתקן הדבר אפשר ע"י עשית מחלבות
במושבות פתח תקוה וגדרה.

המלה מְחַלְבָה (בניקוד זה) הובאה במילון א' בן יהודה
בין שייכי הערך חלב, ולא במקומה באות מ'. ליד המלה
צ"ץ ∞, שהוא סימן לחידושי מחבר המילון.

קיט. גפרור

בנוסח ראשון של 'בעמק הבכא' למנדלי מוכר ספרים
(השילוח' תרנ"ז עמ' 302) נאמר:

היא עומדת ונוטלת מין קיסם מגופר ומשפשפתו
בכותל שפשוף לבטלה, גם שני גם שלישי, עד שלבסוף
מתראה בזעף ובצחנה ותמרות עשן כמראה אש משונה,
והיא מדלקת נר של חלב בעמל ויגיעה רבה.

ב'כל כתבי מנדלי מוכר ספרים' כרך ראשון, תרס"ט,
עמ' 187 הובאו כמה שינויי גרסה בקטע הנ"ל (ובכל הסיפור
בכללו) ובהם גפרור (במקום 'קיסם מגופר').

י' קלזנר שיבח חידוש זה של מנדלי. ראה למשל בספרו
'העברית החדשה ובעיותיה', עמ' 63 (המאמר בכללו נתפרסם
ראשונה בתרפ"ה):

מנדלי מוכר ספרים חידש את המלה הנאה והנכונה
"גפרור". ואולם סמכותו וטוב טעמו של סופר גדול זה
אינם מספיקים: במשפחה אחת בירושלים אומרים "מדליק";
ובמשפחה אחרת, שבה יש שנאה לחידושים בכלל, אומרים
"צָתָה", מפני שכך אפשר לפרש מאמר אחד של אמורא
בתלמוד.